

NEANDER-VÖLGYIEK ÉS KORAI MODERN EMBEREK A KÖZEL-KELETEN COST iNEAL Working Groups meeting és Training School Haifában

MESTER ZSOLT¹ – KIRÁLY ATTILA² – HAJDU TAMÁS³

Magyar Régészet 12. évf. (2023) 2. szám, pp. 67–69.

Az Európában kifejlődött Neander-völgyi (Homo neanderthalensis) és az Afrikából kiáramló korai modern ember (Homo sapiens) több tízezer éven át élt együtt a Közel-Keleten. Ez az együttélés persze geológiai értelemben értendő, hiszen arra nincs régészeti bizonyítékunk, hogy ugyanazon táborhelyen osztoztak volna. Ha mégis lenne ilyen hely, akkor azt legnagyobb eséllyel az Izrael északi részén, Haifa városánál található Karmel-hegy régiójában kereshetnénk. Ott ugyanis a középső paleolitikum (250–40 ezer évvel napjaink előtt) korszakába tartozó lelőhelyeken mindkét faj számos csontmaradványát és temetkezését tárták fel. Így ez a terület egyfajta „Szentföld”-nek tekinthető a paleolitikum és a paleoantropológia kutatói számára (is). A Karmel hegy tetején felépített Haifai Egyetem adott otthont 2023. március 12. és 16. között az Integrating Neanderthal Legacy: From Past to Present – iNEAL nemzetközi kutatói [együttműködési akció](#) találkozájának és az azt követő háromnapos tematikus képzési programnak.

A nagy európai tudományos együttműködés, a COST Action keretében megvalósuló iNEAL (CA19141) projekt (1. kép) jelenleg 32 ország 86 kutatóját, régészeket, antropológusokat, paleogenetikusokat és muzeológusokat fogja össze egy nyitott kutatói [együttműködési hálózatban](#). A résztvevők négy munkacsoportban dolgoznak a Neander-völgyi ember európai örökségének az összehangolt feldolgozásán. Ennek a közös munkának az egyik feladata egy nagy adatbázis létrehozása, amely tartalmazza az embertani maradványok, a paleogenetikai elemzések, valamint a régészeti lelőhelyek adatait, meg-

1. kép. Az iNEAL projekt logója

2. kép. A munkacsoportok megbeszélése, Haifa
(fotó: Király Attila)

könnyítve a nemzetközi szinten zajló kutatást. Az adatok megosztásán túl célja a kutatások összehangolása is a szakemberek személyes kapcsolatainak erősítésével és kiterjesztésével, valamint a fiatalok bevonásával. A másik feladat olyan kiadványok elkészítése, amelyek segíthetik azoknak a munkáját is, akik ennek az örökségnek a ma emberéhez való eljuttatásán dolgoznak: múzeumi kiállítások és régészeti parkok szervezőinek, tudományos ismeretterjesztéssel és kulturális turizmussal foglalkozó szakembereknek. A projekt vezetője a zágrábi Ivor Janković régész-antropológus. Magyarországot Hajdu Tamás antropológus és Mester Zsolt régész képviseli.

¹ ELTE BTK Régészettudományi Intézet, e-mail: mester.zsolt@btk.elte.hu

² ELTE BTK Régészettudományi Intézet, e-mail: attila.kiraly@koveto.com

³ ELTE TTK Biológiai Intézet, e-mail: tamas.hajdu@ttk.elte.hu

A munkacsoportok két napos találkozájának fő témája az adatbázisról való egyeztetés volt (2. kép). A projekt korábbi szakaszában három munkacsoport kidolgozta az embertani, a régészeti és a paleogenetikai információk adatstruktúráit, amelyeket az adatbázisban összekapcsolnak. Ehhez ki kell alakítani az adatbevitel egységes rendszerét is. A résztvevők megvitatták az egyes országok adatgyűjtésénél felmerült sajátos problémákat is. Hasznos tanulságokkal szolgált a hasonló célkitűzésű *ROCEEH Out of Africa Database (ROAD)* adatbázis megismerése, amelyet a Tübingeni Egyetem szakemberei hoztak létre egy német kutatási projekt keretében.

A [tematikus képzési program](#) középpontjában Nyugat-Ázsia középső paleolitikumának anyagi kulturái álltak (3. kép). Az eddigi fosszilis, régészeti és genetikai adatok alapján az emberiség bölcsője

3. kép. Lelőhelyek bemutatója, Haifa
(fotó: Király Attila)

4. kép. A Tabun-barlang a Karmel-hegyen
(fotó: Király Attila)

amelyek fényében nagymérvű biológiai változosság is látható. Ez még izgalmasabbá teszi a kérdést, hogy mi húzódik meg a kulturális változosság mögött. Vajon lehetséges-e kapcsolatot találni az egyes technikai tradíciók és a különböző emberi fajok között? Az első két napon elhangzott előadásokból a hallgatóság megismerhette az izraeli kutatás legújabb eredményeit. A hangsúly természetesen a gazdag kőiparokon volt, de kagylóból pattintott szerszámok, ékszerek és vadászati stratégiák is szóba kerültek, amelyek szintén a kulturális sokszínűségről tanúskodnak. Az izraeli eredmények mellett több előadás szólt az európai középső paleolitikum kulturális változosságáról horvát-, cseh-, olasz-, török- és magyarországi lelőhelyek bemutatásával.

Kelet-Afrika. Földrajzi helyzetének köszönhetően az Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál fekvő Közel-Kelet a bölcsőt elhagyó embercsoportok egyik fő útvonalába esik. Már a legelső kiáramlás is érintette ezt a régiót; az emberi nemhez tartozó legidősebb leletek (*Homo erectus*) közel másfél millió évesek, amelyet követően a terület folyamatosan lakott lehetett. A pleisztocén jégkorszak klímaváltozásai alatt Afrikából több kivándorlási hullámot is igazolnak a leletegyüttesek, amelyekhez hozzáadódtak az Európa és Ázsia felől érkező vándorlások. Mindez a középső paleolitikum 200 ezer éves időtartama alatt jelentős kulturális változatosságot eredményezett a Közel-Keleten.

A program nyitóelőadása az embertani maradványokon keresztül vázolta fel ezeket a folyamatokat,

5. kép. A Misliya-barlang a Karmel-hegyen
(fotó: Király Attila)

6. kép. Az El-Wad terasz a sziklába vájt mozsarakkal, és az itt talált natufi temetkezés rekonstrukciójával (fotó: Király Attila)

panorámája, vagy az eldugott völgy mélyén megbújó Sefunim denevértanyája minden látogató számára örök emlék marad.

A rendezvény fénypontja az a délutáni szekció volt, amikor kézbe lehetett venni az izraeli kutatók által feltárt olyan világhírű lelőhelyekről előkerült pattintott kőeszközöket, mint Tabun (4. kép), Skhul, Kebara, Misliya (5. kép), Neshar Ramla. Ráadásul a résztvevők mindezt az ásatókkal együtt teheték, akik megosztották a jelenlévőkkel a feltárások és az elemzések megfigyeléseit is. A program harmadik napja is tartogatott felejthetetlen pillanatokat. A szervezők helyszíni szakmai vezetése mellett a résztvevők meglátogathatták a Karmel hegy öt nevezetes [barlangi lelőhelyét](#), amelyek mindegyike különleges élményt jelentett. A Tabun több százezer évet átfogó rétegsora, az El-Wad teraszának kőbe vájt mozsarai (6. kép), a Skhul temetkezési helyei, a Földközi-tengerre néző Misliya lélegzetelállító